

УДК 346.543

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Журавель А. В.
Буяджи Ю. А.

У роботі характеризуються гарантії здійснення інвестиційної діяльності як національними інвесторами, так і іноземними. Обґрунтовується, як саме держава забезпечує гарантії для інвесторів.

Ключові слова: гарантії, державні гарантії, види гарантій, інвестиції, інвестиційна діяльність, національні інвестори, іноземні інвестори.

В работе характеризуются гарантии осуществления инвестиционной деятельности как национальными инвесторами, так и иностранными. Обосновывается, как именно государство обеспечивает гарантии для инвесторов.

Ключевые слова: гарантии, государственные гарантии, виды гарантий, инвестиции, инвестиционная деятельность, национальные инвесторы, иностранные инвесторы.

In the article characterized by the guarantee of the investment activity as domestic investors and foreign. Is justified, as it is the state provides guarantees for investors.

Keywords: guarantees, state guarantees, kinds of guarantees, investment, investment activity, domestic investors and foreign investors.

Активізація інвестиційного процесу є одним з найбільш дієвих механізмів соціально-економічних перетворень у державі. Інвестиційна діяльність становить глибинну основу господарювання, визначаючи процес економічного зростання загалом. На сьогодні інвестиційна діяльність є важливим засобом забезпечення умов виходу з фінансово-економічної кризи, структурних перетворень в економіці, технічного розвитку, зростання якісних показників господарювання.

У сучасних умовах господарювання інвестування є найважливішим засобом забезпечення умов становлення економіки країни, забезпечення технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності,

тому розвиток інвестиційної діяльності породжує низку проблем, чільне місце серед яких посідає проблема захисту прав інвесторів і гарантій здійснення інвестиційної діяльності в Україні.

З метою захисту економічних і суспільних інтересів у всіх сферах, враховуючи й інвестиційну діяльність, Конституція України в ст. 13 гарантує з боку держави захист усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки, а також визначає, що всі суб'єкти права власності є рівними перед законом [1].

Дослідженням гарантій здійснення інвестиційної діяльності в Україні займалися такі науковці, як: Р.В. Афанасієв, Л.К. Крупа, В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, Т.О. Чернадчук, Т.В. Майоров, О.М. Охотнікова, О.І. Гафинець та інші.

Метою статті є дослідження державних гарантій здійснення інвестиційної діяльності в Україні, що встановлюються як для національних інвесторів, так і для іноземних, і висвітлення їх ролі та значення як для держави, так і для суб'єктів інвестиційної діяльності, а також аналіз здійснення інвестиційної діяльності в Україні з урахуванням положень чинного законодавства.

На сучасному етапі розвитку України інвестиційна діяльність характеризується періодами активності й занепаду. На такі зміни періодів діють різні чинники: політичні, соціально-економічні, фінансові, соціально-культурні, організаційно-правові, географічні та інші, які впливають на інвесторів і визначають привабливість для них України.

Особливо важливою є необхідність удосконалення державної інвестиційної політики, спрямованої на активізацію інвестиційної діяльності, оскільки держава виступає головним координатором інвестиційної діяльності в країні та прискорення економічного зростання [2].

Вкладення інвестицій здійснюється з метою отримання прибутку чи досягнення іншого соціального ефекту, і в кожному випадку така інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком для інвестора. А від ефективності правових

гарантій для інвестора, передбачених законодавством України й міжнародними договорами, які ратифіковані в Україні, залежить обсяг інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх (іноземних). Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності та джерел інвестування, включаючи й іноземні інвестиції. Усім інвесторам, як національним, так і іноземним, забезпечується рівноправний режим, що забороняє застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкоджати управлінню їх інвестиціями.

Під гарантіями розуміється підкріплена силою держави система юридичних засобів та умов, що посилюють права уповноважених суб'єктів і обов'язки зобов'язаних суб'єктів правовідносин, що забезпечують їх реалізацію за допомогою особливої процедури (деталізація регулювання, надання регулюванню більшої юридичної сили) [3, 12].

Серед державних гарантій інвестиційної діяльності виділяються загальні гарантії (держава гарантує суб'єктам інвестиційної діяльності, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, однакові права й створює рівні можливості для доступу до різних ресурсів) і майнові гарантії (держава шляхом прийняття відповідного законодавства, створення спеціальних структур гарантує недоторканність майна та захист права власності) [4, 244].

Т.О. Чернадчук вважає, що значне місце в інвестиційному законодавстві також має бути відведене гарантіям інвестиційної політики, до яких можна віднести такі: стабільність інвестиційного законодавства; стабільність правового режиму інвестиційної діяльності; стабільність правового статусу інвесторів та учасників інвестиційної діяльності; можливість ефективного захисту прав у випадку їх порушення [4, 244].

Закон України “Про інвестиційну діяльність” визначає, що держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів [5]. Тому створення сприятливих умов для інвестування, захист прав інвесторів і запровадження механізму реалізації законодавчих норм є обов'язком держави.

Отже, законодавство України закріплює гарантії захисту інвестиційної діяльності, які поділяються на:

- гарантії від зміни законодавства;
- гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків інвесторам;
- гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями.

Гарантії від зміни законодавства. ЗУ “Про інвестиційну діяльність” у ч. 1 ст. 18 закріплює, що умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їхні права [5]. Тобто законодавець гарантує інвесторам стабільність законодавства й регулювання таких відносин нормами законодавства, що були чинними на момент вкладення інвестицій.

Щодо іноземних інвестицій, то в ЗУ “Про режим іноземного інвестування” закріплено, що іноземний

інвестор може вимагати до своїх інвестицій протягом десяти років на застосування спеціального законодавства, що діяло на момент реєстрації інвестицій” [6]. Але законодавець не розкриває змісту поняття “спеціальне законодавство”. Отже, визначені гарантії від зміни законодавства певною мірою дозволяють забезпечити захист інтересів інвесторів при здійсненні інвестиційної діяльності, що надає можливість стабілізувати інвестиційний потік до України.

Гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб. Законодавство України гарантує, що державні органи та їх посадові особи не мають права втручатися в діяльність інвесторів, за винятком, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів і посадових осіб. Це пов'язано з тим, що Конституцією України закріплюється непорушність права власності, і примусове вилучення може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності та за умови попереднього й повного відшкодування їх вартості, а також в умовах воєнного чи надзвичайного стану [1].

ЗУ “Про режим іноземного інвестування” закріплює, що іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації, реквізиції та конфіскації [6]. Під націоналізацією тут розуміється вилучення капітальних вкладень з приватної власності суб'єктів інвестиційної діяльності. Але, як зазначалося вище, це можливо лише за певних умов. Під реквізицією розуміється платне вилучення капітальних вкладень у власність держави і, як зазначається в законі, вона можлива при рятівних заходах у випадках стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Також реквізиція може бути здійснена лише за рішенням Кабінету Міністрів України. Щодо конфіскації, то це примусове вилучення капітальних вкладень у власність держави також може застосовуватися як захід кримінального покарання. Отже, гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб дозволяють забезпечити захист права власності інвесторів.

Компенсація і відшкодування збитків інвесторам. Інвестори, також і іноземні, мають право на компенсацію й відшкодування збитків у разі вчинення порушень державними органами України, а також їх посадовими особами, зокрема внаслідок неналежного здійснення такими органами чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків у сфері інвестування.

Але інвестори мають право не тільки на відшкодування збитків, а й упущену вигоду й моральну шкоду. ЗУ “Про режим іноземного інвестування” надає можливість прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок з попередньою гарантією, оскільки законодавець встановлює, що у випадку конфіскації, реквізиції й націоналізації капітальні вкладення “мають бути відшкодовані на основі поточних ринкових цін та/або обґрунтованих оцінок, підтверджених незалежними аудиторами” [6]. Законодавство України, а саме Господарський Кодекс України, зазначає, що виплачувана компенсація повинна бути швидкою, адекватною, ефективною й визначеною на час фактичного здійснення рішення щодо відшкодування збитків. Таким чином, розмір компенсації визначається розміром збитків, завданих іноземному інвестору. Склад і розмір відшкодування збитків визначені Господарським кодексом України. Частиною 6 ст. 397 Господарського кодексу України передбачено, що сума компенсації має бути негайно виплачена у валюті,

в якій були здійснені інвестиції, чи в іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до валютного законодавства. Законом може бути передбачене нарахування відсотків на суму компенсації [7]. Отже, якщо в разі настання умов, визначених законодавством, держава конфіскувала, реквізувала або націоналізувала капітальні вкладення інвестора, то він має право на компенсацію і відшкодування збитків.

Гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності. ЗУ “Про іноземні інвестиції” та ГКУ визначають, що в разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій, а також доходів по цих інвестиціях у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством України або угодою сторін [6]. Отже, інвестор має право сам прийняти рішення про припинення інвестицій і має право на повернення своїх інвестицій. Також законодавець захищає інвестора від примусового припинення чи зупинення інвестиційної діяльності, крім визначених законом випадків. А саме в разі:

якщо її продовження може призвести до порушення встановлених законодавством санітарно-гігієнічних, архітектурних, екологічних та інших норм, прав та інтересів громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом;

оголошення в установленому законом порядку інвестора банкрутом унаслідок неплатоспроможності; стихійного лиха;

запровадження надзвичайного стану [6].

Встановлюючи цей вид гарантій, законодавець не визначив суб’єкта, покликаного матеріально забезпечити їх виконання, а тому, на думку В.Д. Чернадчука, В.В. Сухоноса, Т.О. Чернадчук, є доцільним у чинному законодавстві визначити органи або організації, які повинні відшкодувати ці кошти іноземним інвесторам [4].

Гарантії переказу за кордон доходів, прибутків та інших коштів, отриманих іноземним інвестором. Ця гарантія стосується тільки іноземних інвесторів. Відповідно до ст. 12 Закону України “Про режим іноземних інвестицій” і ст. 398 Господарського кодексу України іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов’язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій [6; 7]. Національний банк України визначає порядок переказу за кордон доходів, прибутків та інших коштів, одержаних у зв’язку з іноземними інвестиціями.

Щодо іноземних інвесторів законодавець визначає таку гарантію, як використання доходів, прибутків та інших коштів, одержаних від іноземних інвестицій, на території України. Таким чином, доход, прибуток, отриманий в Україні у зв’язку з інвестиціями, можуть реінвестуватися в Україні.

Гарантії захисту інвестицій, на думку О.М. Охотнікової, О.І. Гафінця, можна класифікувати за характером:

на загальні — законодавчо закріплені гарантії, котрі стосуються захисту як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій;

спеціальні — правові гарантії, визначені законодавством, що регулюють захист виключно іноземних інвестицій [8].

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Держава з метою сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на законодавчому рівні закріплює гарантії

здійснення інвестування в Україні. Гарантії встановлюються як для національних інвесторів, так і для іноземних. Також слід зазначити, що в Україні діє однаковий правовий режим для таких інвесторів, а саме це вказується в ст. 7 ЗУ “Про режим іноземного інвестування” [6].

Метою встановлення державних гарантій є забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного клімату. Саме для цього створюється державне регулювання інвестиційної діяльності, до сфери якого належить створення державних гарантій і забезпечення захисту прав інвесторів. На сьогодні в Україні діють закон від 18.09.1991 “Про інвестиційну діяльність” та закон від 19.03.1996 “Про режим іноземного інвестування”. Вони встановлюють державні гарантії захисту інвестицій в Україні, але ці нормативно-правові акти, як правило, мають декларативний характер, що потребує вдосконалення існуючої нормативно-правової бази та практики застосування цих норм.

Усі інші проблеми, пов’язані з дослідженням питання державних гарантій здійснення інвестиційної діяльності в Україні, його особливостей і специфіки, а також проблеми, пов’язані з процесом формування належної законодавчої бази у сфері правового регулювання здійснення інвестиційної діяльності в Україні, виходять за межі цієї статті й становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141.
2. Афанасієв Р.В. Аналіз сучасного стану адміністративно-правового забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. - [Електронний ресурс]: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=442:010313-13&catid=61:2-0313&Itemid=76&lang=ru.
3. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия “специальный правовой режим” // Підприємництво, господарство і право. - 2001. - № 2. - С. 12.
4. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Чернадчук Т.О. Основи інвестиційного права України: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Д. Чернадчука. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Суми: ВТД “Університетська книга”; К.: Видавничий дім “Княгиня Ольга”, 2005. - 384 с.
5. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 47. - С. 646.
6. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 19. - С. 80.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. - 2003. - № 11. - С. 462.
8. Охотнікова О.М., Гафинець О.І. Роль державного управління в механізмі гарантій захисту іноземних інвестицій в Україні // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. - 2013. - № 5. - С. 110.

Журавель А.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

ОДУВС

Буяджи Ю.А.,

студент магістратури

ОДУВС

Надійшла до редакції: 09.12.2014